

Domantė VAIŠVYLAITĖ
Vilniaus universitetas

Ankstyvoji Algirdo Landsbergio novelistika: mitinio laiko ir erdvės dermė

Santrauka. Straipsnyje pasitelkiant mitopoetinį metodą analizuojami trys ankstyvieji Algirdo Landsbergio prozos tekstai: „Antroji kalnų grandinė“ (1947), „Paskutinioji diena“ (1948) ir „Nakties dugnu“ (1949). Tyrimo tikslas – remiantis Mircea’os Eliade’ės teorija atskleisti, kaip mitinio laiko ir erdvės vaizdiniai padeda autoriui struktūruoti kūrinių pasaulėvaizdį ir perteikti veikėjų egzistencines patirtis. Siekiama analizuoti individualius autoriaus mitopoetinius pasaulio formacijos principus – laiką ir erdvę, kuriais artikuliuojama egzistencinė įtampa tarp tikrovės ribų ir mito galimybių, formuojama poetinė tikrovės vizija, jungianti retrospekciją, transcendentinę įtampą ir metafizinę aplinkos išgyvenimą.

Raktažodžiai: Algirdas Landsbergis, novelistika, mitopoetika, mitas, laikas, erdvė.

Įvadas

Algirdo Landsbergio (1924–2004) – rašytojo, dramaturgo, dėstytojo, kritiko ir redaktoriaus – meninis pasaulėvaizdis neretai atveria mitologinių ir teologinių diskursų prasminius kodus, apima apokalipsės, amžinybės, laikinumo, transcendentinės patirties koncepcijas. Šių įvaizdžių ir simbolių sąveikoje skleidžiasi XX a. žmogiškosios sąmonės fragmentacija ir naujosios realybės priėmimo gėla: dar 1944 m. A. Landsbergis paliko Lietuvą dėl sovietų okupacijos grėsmės, emigravo į Vokietiją, gyveno DP stovyklose ir vylėsi galėsiantis sugrįžti. 1949 m. persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas ir ten praleido visą savo gyvenimą. 1947 m. autoriaus novelistikoje ima skleistis anapusybę įprasminančios dabarties, mitinių simbolių, teologinės pasaulio sampratos, praėjusio laiko retrospekcijos

plotmė, stebimas siekis formuoti naują gyvenimo erdvę, mielesnę ir artimesnę nei ta, kurioje gyvenama. Šiuo laikotarpiu A. Landsbergio tekstuose keliama metafiziniai būties klausimai, trokštama sužinoti, kas laukia anapus, kokia prasmė to, kas jau išgyventa, išryškėja egzistencinė moderniojo pasaulio ir mitologijos priešprieša: mitopoetinės recepcijos lygmeniu atsiveria sudėtingų veikėjų pasaulėvaizdžių konceptas, vystosi išskirtinė savimonė, randamas kelias į konkretesnę ir tikresnę mistinės patirties išgyvenimo perspektyvą.

1947 m. „Žvilgsniuose“ pasirodė pirmoji A. Landsbergio novelė pavadinimu „Antroji kalnų grandinė“. Tuomet jis parašė ir kasmet publikavo dar po vieną: „Paskutinioji diena“ išėjo 1948 m., „Nakties dugnu“ – 1949 m. Kitos autoriaus novelės publikacijos skaitytojams tenka laukti dvejus metus – „Karveliai virš stogų“ pasaulį išvydo 1951 m., A. Landsbergiui jau gyvenant Amerikoje. 1956 m. autorius taip pat išleido novelės „Nakties dugnu“ redakciją pavadinimu „Veidas aštriais žandikauliais“, tačiau jau pasirinko kitokią kūrybinę perspektyvą, prasminį dėmenį, modifikavo daugumą pirminių raiškos bruožų.

Pirmosios trys autoriaus novelės skiriasi nuo likusios jo novelistikos – jų prasminis laukas sufleruoja bendrą kūrybinę idėją. Čia išskirtinai aktualizuojamas mitinės pasaulėjautos erdvėvaizdis, vandens elementas, teopoetiniai ir mitopoetiniai motyvai, pastebimi vienodi kūrinio pasaulio konstravimo principai. Ketvirtoji A. Landsbergio novelė „Karveliai virš stogų“, kaip ir kitos, vėliau išėjusios novelės arba pirmųjų variantų redakcijos, neburi šias tris siejančių bruožų ir pasižymi kitais temos bei raiškos aspektais. Dėl šios priežasties straipsnyje analizuojama tyrimo medžiaga – A. Landsbergio ankstyvoji novelistika: „Antroji kalnų grandinė“ (1947), „Paskutinioji diena“ (1948) ir „Nakties dugnu“ (1949).

Straipsnyje siekiama ištirti A. Landsbergio novelių konceptualumą ir daugiareikšmiškumą mitopoetiniu aspektu. Dėmesys skiriamas mitopoetiniams erdvės ir laiko dėmenims, aptariami transcendentinės būties vaizdavimo modusai.

Iš tiriamų A. Landsbergio novelių dvi jau buvo nagrinėtos. Laimutės Adomavičienės straipsnyje „Pasaulis po karo Algirdo Landsbergio ir Antano Škėmos novelėse“ (2017) aptariami „Nakties dugnu“ pirmasis ir antrasis, 1956 metų, variantai, išskiriami pokyčiai, meninės kalbos raiška, pakitę novelės veiksmo fragmentai, tuomet naujesnioji redakcija lyginama su A. Škėmos novele „Nakties tyla“. Ingridos Ruchlevičienės „Vakarietiškosios kultūros apsupty“ (2005) kaip A. Landsbergio ankstyvosios novelistikos atitikmuo aptartas „Antrosios kalnų grandinės“ pasaulėvaizdis. Novelė „Paskutinioji diena“ iki šiol nebuvo nagrinėta.

Ankstyvoji A. Landsbergio novelistika straipsnyje tiriama mitopoetiniu aspektu, leidžiančiu interpretuoti ir atskleisti simbolių reikšmę, motyvų raišką ir jų tarpusavio sąveiką. Kaip teorine mitologinio pasaulėvaizdžio ir būdingųjų motyvų atrama šiame darbe remiamasi Mircea'os Eliade'ės teorijomis. Išskiriamos jo darbuose aprašomos „šventumo“, „amžinosios kartotės“, „mitologinio simbolio“, „centro“ sąvokos, jomis remiamasi aptariant A. Landsbergio novelių erdvėvaizdį ir būdinguosius mitologinius dėmenis. Analizei pasitelkiami veikalai „Šventybė ir pasaulietiškas“ (1997) ir „Amžinojo sugrįžimo mitas: archetipai ir kartotė“ (1996).

Mitopoetinė tyrimo prieiga: mitas ir literatūra

Kaip sąvoka, „mitas“ lietuvių literatūros tyrimų lauke yra laikomas pasaulio ir žmogaus gyvenimo esminių struktūrų vaizdiniu, kuriame įvairūs daiktai ar reiškiniai simbolizuoja konkrečios tautos fundamentalius gyvenimo ir būties principus.¹ Gintauto Mažeikio teigimu, senovės civilizacijose mitinė kūryba visada buvo skirta ne tik pasaulio sandarai aiškinti, bet kartu atliko ir estetinę funkciją, puoselėjo žmonių fantaziją ir tikėjimą metafiziniais dalykais.² Mitiniai pasakojimai apie pasaulio sandarą aiškino natūralią jų pasaulio tvarką, kaip viskas, kas gyva ir negyva, privalo atlikti savo funkciją ir įgyvendinti savo egzistencinį tikslą.³ Žmogaus pasaulyje ir jo raiškos sferose dievai ir mitinės būtybės gali reikšti būdą bei poreikį išreikšti pasaulio prasmę ir žmonijos suvokimą.⁴ Kitaip tariant, mitologija niekada nėra tik pasakojimų apie antgamtnius vyksmus samplaika – tai ir ideologinė struktūra, išreikšta literatūrine forma.⁵

Poeto ir teologijos profesoriaus Amoso Niveno Wilderio teigimu, priežastis, kodėl mitiniai motyvai ir simboliai tokie svarbūs, yra ta, kad „žmogaus prigimtyje egzistuoja gilus impulsas orientuotis nežinomybėje vaizdiniais, vaizduotės dramatinėmis ir pasakojimais“⁶. Tai ypač aktualu nežinomybės laikotarpiu, stresą sukeliančiose, traumuojančiose situacijose, nes sąmonė mituose ieško stabilios atramos ir užuovėjos nuo sunkiai suvokiamos tikrovės. Pasak Northropo Frye'aus, literatūrinių mitinių vaizdinių plotmė neapsiriboja tik religine raiška – tai, kas dabar vadinama menine kūryba, gyvuoja ir laikosi ant mitopoetinės regos pagrindo.⁷ Todėl mitas gali būti įkūnijamas moderniais pavidalais, pasitelkiant šiandienos pasaulyje plačiai suprantamas ir paveikias priemones, o autoriaus gebėjimas kurti remiantis tikslingu archaizavimu ir senovinių tekstų bei jų motyvų įtraukimu rodo stiprią kūrybinę sąmonę.⁸

Mitą laikant fundamentalios prigimties reiškiniu, atsiveria galimybė gilintis į pamatinės literatūroje atpažįstamas struktūras, pasikartojančius aspektus, menančius ir apimančius svarbiausius žmonijos raidos etapus ir prigimtines kūrybinio įkvėpimo plotmes. Religijotyrininko ir filosofo M. Eliadė's teigimu⁹, mituose atgimstantys pasakojimai yra žmonių elgesio modeliai, suteikiantys gyvenimui prasmės ir vertės bei šifruojantys amžinuosius klausimus, pirmąsias prigimtines pilnatvę, religinio laiko patirtį ir patenkinantys poreikį atskleisti ar suprasti pamatinės kosmoso paslaptis. Anot autoriaus, kiekvienas simbolis, vaizdiny, objektas, taigi, ir mintys, jausmai, situacijos, veiksmai, turi savo

¹ Ališauskas, Vytautas et al., *Religijotyros žodynas*. Vilnius: Mintis, 1991, 254.

² Mažeikis, Gintautas, *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010, 107.

³ *Ibid.*

⁴ Greimas, Algirdas Julius, „Apie atsitikimus vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose: Georges'o Dumézilio teksto analizė“, iš prancūzų kalbos vertė Saulius Žukas ir Marius Daškus, in *Mitologija šiandien: antologija*, sud. Algirdas Julius Greimas ir Teresa Mary Keane. Vilnius: Baltos lankos, 1996, 11–49.

⁵ *Ibid.*

⁶ Wilder, Amos Niven, *Theopoetic. Theology and the Religious Imagination*. Philadelphia: Fortress Press, 1976, 74.

⁷ Frye, Northrop, *The Great Code. The Bible and Literature*. Markham, Ont.: Penguin Books, 1990, 200.

⁸ *Ibid.*, 200–223.

⁹ Mircea, Eliade, *Amžinojo sugrįžimo mitas: archetipai ir kartotė*. Vilnius: Mintis, 1996, 8.

archetipinį modelį – bendruomenės ir kiekvieno jos nario sąmonėje glūdinčią nepaaiškinamą visuotinę pasaulio ir tikrovės sampratą.¹⁰

M. Eliade'ės teorijose religijos yra laikomos pirmąkart mitų šaltiniais, o laiko ir erdvės atžvilgiu nutolusių kultūrų žmonių veikimas, manoma, rymo ant to paties pagrindo kaip ir šiuolaikinio žmogaus realybė.¹¹ M. Eliade'ei priskirtina prasmiškai nevienalytės pasaulio erdvės samprata, „pirminė patirtis“, kuri nustato struktūrinį individo ir bendruomenės pasaulį – su sakraliniu centru, vertybinėmis orientacijomis ir periferija.¹² Tad šventasis erdvės tęstinumas ne atskleidžiamas per teorinio pobūdžio spekuliacijas, o išreiškiamas kaip priešreliginė patirtis, kuri išgyvenama dar iki bet kokio pasaulio apmąstymo.¹³

Kartojimas, M. Eliade'ės manymu, yra svarbiausias mitų archetipinių struktūrų aspektas, darantis įtaką jų susidarymui ir nuolat formuojantis jų prasminį klotį.¹⁴ Todėl žmogaus sąmonei didžiausią reikšmę turi tai, kas sakralu ir drauge kosmogoniška: „Veiksmas įgauna prasmę, realumą tik tada, jei atkartoja kokį nors pirmąkartį veiksmą.“¹⁵ Tad šiuolaikinis žmogus jaučia pagundą dalyvauti amžinajame kosmogonijos pakartojime, kūrybiniame akte¹⁶, o mitai įtraukia archajinę praeitį ir dabartį į nenutrūkstamą tiesioginį bendradarbiavimą.¹⁷

Svarbu pabrėžti, kad mitopoetika apima ne tik pavienes konkrečių tekstų sąsajas, bet ir patį mitopoetinį pasaulio modelį, mitologinę erdvę, išreiškiamą simbolių sistema, ir kitas poetines teksto kategorijas: „meno ir literatūros srityje mitopoetinės sąmonės veikimas, neįsisąmonintas mitologinių struktūrų atkūrimas išsaugo savo reikšmę, nepaisant, atrodytų, visiškos istorinio-buitinio naratyvumo pergalės.“¹⁸ Tad transcendentinė būtis, metafizinio pasaulio apraiškos literatūroje ne turėtų būti aiškinamos visumos aptarimu, o greičiau atsiskleisti per būdingų įvaizdžių simboliką, mito schemą, stilių, herojų išgyvenimus, pasikartojančių reikšmių paieškas. Remiantis šiomis idėjomis, kūrinys suprantamas kaip intertekstualus tekstas, kurio atskirų simbolių raiška įkūnija esmines pasaulėvokos ašis: transcendentinio pojūčio ir realybės santykį, metafizinio pasaulio apraiškas kasdienybėje, amžinojo pasikartojimo temą, anapusinės būties erdvę, laiko tėkmę. Vadovaujantis šiuo požiūriu į tekstą, svarbūs tampa ne tik mitinė simboliką turintys siužeto motyvai, parafrazės, bet ir paties autoriaus kuriamos mitinės erdvės struktūros.

Baigiant aptarti mitopoetinę tyrimo perspektyvą, galima užsiminti ir apie A. Landsbergio gyvenimo aplinkybių sąsają su galimu polinkiu į mitologijos raišką jo kūryboje: Vyngantas Šiuokščius¹⁹ mitologizavimą literatūroje įvardija kaip vieną iš būdų pasakyti tai, apie ką

¹⁰ *Ibid.*, 8–9.

¹¹ Beresnevičius, Gintaras, „Mircea Eliade: gyvenimas ir kūryba“, in Eliade, *Amžinojo sugrįžimo mitas*, 1996, viii.

¹² Ališauskas, Vytautas, „Mitologija ir politika: Vilniaus įkūrimo mitas kaip politinis pasakojimas“, *Senoji Lietuvos literatūra* 37 (2014), 22–23.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Eliade, *Amžinojo sugrįžimo mitas*, 8–9.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Frye, *The Great Code. The Bible and Literature*, 60.

¹⁸ Eliade, *Amžinojo sugrįžimo mitas*, 45–46.

¹⁹ Šiuokščius, Vyngantas, *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, 11.

tuomet nebuvo galima kalbėti. Į pasaulį, žmogų, vertybes anuomet pradėta dažniau žvelgti per mito prizmę, taigi atsirado mitopoetika grindžiama proza – alternatyvus tikrovės vaizdavimas, kuris šiandien laikomas literatūrinės brandos požymiu, nes mitas bei istorija imti tapatinti semantinėmis paralelėmis, mitologiniais (ar literatūriniais) simboliais bei motyvais.²⁰ Todėl analizuojant mitus reikšmingas ir socialinis, politinis, kultūrinis kontekstas, galintis atverti mitų raiškos ir naratyvo formacijos aplinkybes.

Mitinis novelių klotas: mito erdvė

1944 m., gresiant sovietų okupacijai, A. Landsbergis ir jo šeimos nariai emigravo iš Lietuvos. Vis dėlto išvykimas nepadėjo išvengti būsimų negandų – netrukus autorius buvo suimtas ir prievarta įdarbintas vokiečių karo aviacijos fabrike. Po karo jis atsidūrė DP stovykloje, kurioje patyrė badą, sunkų darbą, nepriteklių, karo padarinių siaubus. Gyvendamas perkeltųjų asmenų stovykloje, A. Landsbergis aktyviai studijavo, rašė, kūrė, vertė, mokytojavo lietuvių gimnazijose, tačiau šie metai paveikė jo kūrybinę mintį ir būsimas literatūrines temas, o prisiminimai apie DP, karą ir nuasmeninimą išliko nuolatinė jo veikėjų priešistorės dalis. Šio laikotarpio išgyvenimai įamžinti trijose novelėse: „Antroji kalnų grandinė“, „Paskutinioji diena“ ir „Nakties dugnu“. Publikavęs paskutiniąją novelę, A. Landsbergis tais pačiais metais paliko Vokietiją ir persikėlė į JAV.

Prieš pradėdamas šių novelių analizę būtina paminėti, kad visoms joms būdinga skirtinga temos plėtotė. „Antrojoje kalnų grandinėje“ pasakojama profesoriaus, gyvenančio DP stovykloje Vokietijoje, istorija, kurio kasdienę buitį įprasmina tik tikėjimas antgamte. Gimtadienio proga profesoriaus draugai sumano iškrėsti jam pokštą ir paprašo jauną vaikina papasakoti Kvietkui pramanytą susidūrimą su vandeniais ir undinėmis. Sumanymas turįs protagonistui padovanoti nepamirštamą patirtį ir atitraukti nuo DP kasdienybės. Novelėje „Nakties dugnu“ buvęs kareivis apmąsto savo dabarties beprasmybę iš išgyvento karo perspektyvos. Jis vaizduojamas neseniai sutiktos moters, skatinančios jį eiti į kambarį, glėbyje. Kildami viešbučio laiptais jie sutinka tris kunigus, sužadinančius protagonistą Kęstučio siekį ieškoti atsakymų į jam nerimą keliančius būties klausimus. Novelėje keliama Dievo žiaurumo, būties beprasmybės klausimas, o praeities retrospekcijose veriasi visai kitas pasaulis, patirtas greta draugo, sutikto karo lauke ir įkvėpusio jam tikėti viltimi ir rytojumi, kurio šiam mirus Kęstutis nebeįaučia. „Paskutiniosios dienos“ istorija veriasi formatu laiško, kurį iš butelio ištraukia ant laivo denio prieplaukoje gulintis vyras. Laiške užrašyta pasaulio pabaigos istorija ir sienų dažytojo susidūrimas su didžiausiais visuomenės menininkais. Paskutinę gyvenimo dieną vyras patenka į vieną garsiausių Niujorko aukštuomenės klubų, jame stebi visuomenės susiskaidymą ir supranta laiko trapumą, būties laikinumą. Kompaniją jam palaiko angelas, aiškinantis pamatinius šio ir kito pasaulio dėsnius.

Nepaisant temų skirtumų, bendra kūrybinė novelių jungtis juntama per erdvės formavimo ir mitinio laiko tėkmės raišką. Šie motyvai į ankstyvąją A. Landsbergio kūrybą įneša

²⁰ *Ibid.*

visai naujų kontekstinių prasmų, įtraukia į dinamišką bei gyvą novelių pasaulį, kuriame reprezentuojami gyvenimo eigos poliai ir prasminės įvykių sąsajos svarba. Analizę tikslin- ga pradėti nuo mitinės erdvės, autoriui teikiančios struktūrinį pasakojimo pagrindą ir vei- kiančios kaip vienas svarbiausių naratyvinių elementų, per kurį artikuliuojamos pagrindi- nės egzistencinės įtampos. Novelių erdvė ne tik konstruoja vidines veikėjų būsenas, bet ir perteikia kolektyvines bei individualias sampratas, išplečiančias kūrinių prasminį lauką. Ypač reikšminga vandens simbolika, žyminti perėjimą tarp gyvenimo ir mirties, praeities ir dabarties, savojo ir svetimo pasaulio: per vandens elementą erdvė A. Landsbergio nove- lėse įgauna metafizinę dimensiją ir tampa universalia struktūra, kurioje telkiasi dvasinių išgyvenimų ir tapatybės refleksijos plotmės.

A. Landsbergio žmogus jaučia skirtumą tarp šventybės ir pasaulietiskumo, todėl gali justti artėjančią nežemišką patirtį, laukiančius anapusinės būties išgyvenimus. Tokią veikė- jo jauseną paprastai išduoda jo aplinkoje išreikšti mitiniai motyvai, pasikeičiantis erdvinis pasaulėvaizdis ar vietų aprašymai. M. Eliade'ės teigimu, taip yra todėl, kad tam tikri simbo- liai bei jų naudojimas kūryboje gali perteikti tokį tikrovės modalumą ir tokią pasaulio struktūrą, kuri nepasiekiamą tiesiogine patirtimi.²¹ Ne bet koks pasaulio reiškiny- nyti anapusbės reikšminę plotmę, todėl paprastai jos nešėjais tampa gamtos objektai, ku- rie patys gali perteikti tiek kosmologinio vyksmo, tiek anapusbės konceptą. Vanduo yra būtent toks simbolis – tiesiogiai susijęs su anapusine patirtimi, mitinio laiko tėkme ir ją reprezentuojantis.

Mitopoetiniu aspektu vanduo yra visko pradžia, pirmapradžio chaoso šaltinis, pradinė būties būseną. Mitiniuose kontekstuose įprasta vandenį sieti su pradžios vaizdiniu, susikū- rimo procesu: M. Eliade'ės²² teigimu, vanduo yra galingas pradžios simbolis, todėl nulemia erdvinio pasaulėvaizdžio kūrimą kaip istorijos pradžią žymintį veiksmą. Pradėdami veikti, tiriamųjų novelių veikėjai junta transcendentiskai gyvą aplinką, pasaulio, kuriame egzis- tuoja, vienybę, išreikštą nenutrūkstamu ir visa jungiančiu bangavimu. Kitaip tariant, vaiz- duodamas aplinkos nulemtą veikėjo patirtį, A. Landsbergis renkasi vandens įvaizdžius, siekia perteikti vandeniui priskiriamą erdvės pajautą. Kūrinių pradžioje protagonistai arba veikia prie vandens, arba jų egzistencija, veiksmas, pojūčiai aiškinami vandens vaizdiniais, o aplinkinis pasaulis vaizduojamas kaip šio atitikmuo ar pratęsimas. „Antrojoje kalnų grandinėje“ profesorius Kvietkus jaučia aplinkos pokytį, būsimą įvykį sufleruoja pakitusi atmosfera, vandens motyvu išreikšta transcendentinės apraiškos pajauta: „Pakalnės puši- mis nušnarėjo drebulys, kurio *banga, nuplovusi*“²³ Bavarijos miestelį, atsimušę į stovyklos tvorą ir jo kojas.“²⁴; „*Atplaukė* tolimi balsai, lyg tarp jų ir Kvietkaus *plūduriuotų didžiulis ežeras*.“²⁵; „Jis *yrėsi* pirmyn, ryškiai atsimušdamas prieblandoj išdūlėjusių pastatų ir

²¹ Eliade, Mircea, „Methodological Remarks on the Study of Religious Symbolism“, in *The History of Religions: Essays in Methodology*, eds. Mircea Eliade and Joseph M. Kitagawa. Chicago: University of Chicago Press, 1959, 82.

²² *Ibid.*, 92.

²³ Kursyvas čia ir toliau – straipsnio autorės.

²⁴ Landsbergis, Algirdas, *Modernioji lietuvių egzilio proza: A. Landsbergis, J. Mekas, A. Mekas, L. Lėtas*, sud. Dalia Kuizininė. Vilnius: Versus aureus, 2006, 24.

²⁵ *Ibid.*, 25.

dangaus fone.²⁶ „Jis atsargiai pakėlė susmukusio vyriškio galvą, lyg tai būtų brangenybė, kurią jam vienam išplovė prieblandos potvynis.“²⁷ Esminė cituotų kūrinio vietų paradigma tampa savita erdvės pojūčio, potyrio vaizdavimo prieiga. Fizinis veikėjų santykis su vandeniu arba buvimas šalia vandens kūnų nėra esminė novelių raiškos ypatybė – ją nustelbia patiriamąją veikėjų dabartį konstituojantys vandens įvaizdžiai, kuriais perteikiama autentiška erdvės pajauta. Novelėje taip pat minima, kad profesorius svajoja užkopti į antrąją kalnų grandinę, kuri, kaip paaiškinama tekste, yra virš kalnų pakibusių kamuolinių debesų atspindys. „Atspindžio“ sąvokos išryškinimas tampa pirmąja nuoroda į visai kitą egzistencinę plotmę – poreikį patirti kažką už esamosios egzistencijos ribų, kažką tokio, kas šiame pasaulyje gali būti išreikšta ar sutikta tik kitos tikrovės atspindžio pavidalu. Atspindys taip pat sietinas su „vandens“ sąvoka ir dažnai yra laikomas sinoniminės reikšmės mitiniu įvaizdžiu.

„Paskutiniosios dienos“ istorija pradedama ant upės kranto: „*Pakrantės* dangoraižiuose besikaitalioja šviesų keturkampiai *mirgėjo upės* paviršių, paversdami ją šlapia ir *siūbuojančia* šviesos reklama. Juokingai maži *garlaivėliai* suposi įbedę nosis krantinėn: *lyg vėžliukai* į motinos šarvus.“²⁸; „Ant kraštinio *garlaivėlio* denio gulėjo žmogus. Jis buvo išmetęs vieną kitą ir, kai snaudulio *banga* stipriau užtvindydavo jo galvą, jis tikėdavo gulęs ant *upėj betelkšančio banginio* liežuvio.“²⁹ Tas pats būdas formuoti mitinę aplinką per vandens elementą pasitelktas ir novelėje „Nakties dugnu“, kurios pradžioje aprašoma aistros apimta nepažįstamųjų pora: „Vėjo siūbuojamas žibintas *išsėmdavo* juos iš tamsos, kaip du nakties *krekenus*, ir vėl *panerdavo*.“³⁰; „Žingsnių aidas užkliūdavo vijoklius, *nušniurendavo* jais *vandens* atsidavimu ir dingdavo.“³¹ Vaizduojamai novelių erdvei būdinga autentiška raiška, kurios pamatu tampa jusliškas vaizdavimo būdas, grindžiamas vandens įvaizdžiais, priskiriamais ne tik pačiam vandeniui, bet ir su juo nesusijusiems aplinkos elementams. Pavadinimas „Nakties dugnu“ mitinę kūrinio plotmę taip pat susieja su vandeniu: naktis yra vandens telkinys, kurio dugne, pačiame giliausiame taške, vystosi kūrinio eiga. Šiose autoriaus novelėse vanduo yra tikroviškumo ir anapusiškumo jungtis, o tam pasirenkama magiškuoju paslaptینگumu alsuojanti erdvė – vaizdai šio stebėtojo regėjimo lauke plaukia, banguoja, telkiasi kaip vanduo. Kadangi per jį kuriamas novelės pasaulis, perteikiama erdvė, vanduo tampa ypatingu pirmapradžiu objektu.

Paminėtina, kad novelėse vanduo, kaip įprasta cikliškumą, nuolatinumą simbolizuojantiems motyvams, atliepia abu pasaulio susikūrimo polius – neigiamą ir teigiamą. Tad šalia susikūrimo, pradžios stoja ir pražūtis, pavojus, pabaiga – vandens simbolio raiškoje pradžia ir pabaiga esti vienyje, naikinimas ir kūryba neįmanomi vienas be kito. „Antrojoje kalnų grandinėje“ ši dinamika atsiskleidžia mitinio ritualo prasminėje dominantėje – susidūrimas su vandeniais, undinėmis yra priartėjimas prie pavojaus, susidūrimas su mirtimi, neišvengiama grėsmė. Patekimas į ritualinę plotmę pateikiamas per vandens simbolio

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*, 42.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, 54.

³¹ *Ibid.*

prasminį lauką: „Įvairiaspalvės šviesos kaitaliojosi krisdamos nuo lubų ir *banguodamos* kūnų sąmyšy.“³²; „Jų kimūs balsai, stiklinės muzikos *ošimas raibuliavo* lyg milžiniškam *akvariume*.“³³; „Aš nešokau pagal ją, aš *plaukiau*.“³⁴ Šiame prasminiame lauke vanduo yra gyvasties ir energijos elementas. Vis dėlto vandens ritualo centre randasi vyras juodu apsiaustu, kurio buvimas persmelkia visus nakties dalyvius baime. Tai – amžinosios baimės ir grėsmės įkūnijimas, šalia kūrybos, gyvybės stojanti mirtis ir pražūtis, grasinanti protagonisto gyvybei: „Žmonių smegenų kampeliuose prisiglaudžia keistos, beformės mintys, svajonės, vaizdai, kurių niekad nepasiekia jų akių šviesa. Ar tu manai, kad jie kantriai tūno tenais? Ne, naktimis jie iššliaužia laukan, ir tada aš jų valdovas. Jie šoka man.“³⁵

Novelėje „Nakties dugnu“ su vandens kaip pabaigos ir mirties simbolio prasmine įžvalga siejasi veikėjams reikšmingų vietų aprašymai. Karo lauką Kęstutis Juodaitis prisimena kaip pragarą ir pasakoja apie nuolatinę mirties, kančios ir pabaigos reginį. Šį pragarą protagonistas regi drėgną ir klampų.³⁶ Praeities vaizdai novelėje attraukti ūkanos, garuojančio rūko, prie kūno prilipusios šlapios karininko uniformos, ore pakibusios drėgmės ir iš dangaus nenutrūkstamai lyjančio lietaus vaizdinio.³⁷ Kalbėdamas su kunigais, veikėjas pabrėžia, kad šiandien jis sotus, o jo drabužiai sausi. Šie išgyvenimai sukuria dabarties ir užsimiršti neleidžiančios praeities atskirtį. Vis dėlto, suguldamas su svetima moterimi, Kęstutis, pats nežinodamas, išduoda draugą. Tai nužymi į erdvę vėl įsiveržiančio vandens motyvas: „Vėjas užavo *banguodamas* tylos paviršių“³⁸, „Jis užčiuopė *drėgną sieną*“³⁹, žymintis praėjusios eros pabaigą ir sugrįžimą į turėtą draugystę. Labai svarbu dar kartą pabrėžti erdvės vaizdavimo prieigą, kurios pagrindu pasirenkamas vandens elementas. Vandens įvaizdžius, jo pajauta grįstą veikėjo patirtį konstituoja būtent vandens elementui priskiriami apibūdinimai, kuriantys autentišką mitinės erdvės patyrimo suvoktį.

„Paskutiniojoje dienoje“ vandens kaip pabaigos simbolio prasminis laukas akivaizdus. Miesto grietinėlės klubas, kuriame ir rutuliojasi dauguma novelės įvykių, – aukščiausio pastato miesto centre viršūnėje įsikūrusi kavinė „Mėlynasis povas“. Čia galėtų būti atpažįstamas Babelio bokšto motyvas – puikybės apimtų miesto gyventojų stiebimasis į padanges, savęs sudievinimas, egzistavimas aukščiau už paprastus miesto gyventojus. A. Landsbergio dailininkas susipažįsta su septyniais miesto menininkų ir garsenybių pasaulio atstovais; pabrėžiami tokie jų asmenybių bruožai: rajumas, gašlumas, tuštybė, žemiškų turtų bei šlovės potraukis. Įdomu, kad pražūtingo nuodėmingumo vaizdinį perteikia būtent septyni skirtingi veikėjai, ir taip A. Landsbergis žmogiškais paveikslais iliustruoja septynias mirtinas nuodėmes – ydų sąrašą, sudarytą VI amžiuje, remiantis popiežiumi Grigaliumi I⁴⁰: puikybę, gobšumą, pavydą, rūstumą, gašlumą, rajumą, tingumą.

³² *Ibid.*, 30.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*, 31.

³⁵ *Ibid.*, 41.

³⁶ *Ibid.*, 57.

³⁷ *Ibid.*, 58.

³⁸ *Ibid.*, 61.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Tucker, Shawn, *The Virtues and Vices in the Arts: A Sourcebook*. Salem: Cascade Books, 2015, 10–21.

Susidūrimą su žmogiškosios civilizacijos nuosmukiu nutraukia žinia apie artėjančią pasaulio pabaigą. Vanduo novelėje tampa naikintoju, pabaigos nešėju ir civilizacijos griovėju: „Vandens purslai aptaškė jo veidą ir jis dar matė, kaip vandens veidrody lūžta ir byra dangoraižių eiseną, tas vaizdas, sukaupęs savyje mūsų civilizacijos plieninę didybę ir galinumą. Atrodė, lyg tolima ranka būtų įmetusi vandenin kažką didelio kaip pasaulis, gal net didesnį už jį.“⁴¹ Kaip mitinis simbolis, vanduo novelėse vaizduoja tvarkos suardymą, grįžimą į chaosą, begalybę, pradžią. Būdamas gyvybės davėjas ir sergėtojas, vanduo įkvepia būti ir kartu ją atima, kuria ir įgauna galią sugriauti.

Šiose A. Landsbergio novelėse vanduo yra pirmapradis kosmogoninis elementas su dvilype prasme: žymi pereinamąjį laikotarpį, naują pradžią, artėjančius išgyvenimus, bet siejasi ir su pabaiga, mirtimi, pavojumi. Novelėse jis taip pat sujungia pagrindines kūrybinės erdvės sandaros plotmes (pavyzdžiui, orą ir žemę: oras, vėjas, debesis *atplaukia*, erdvė *plūsta* lyg banga, *banguoja*, *raibuliuoja* lyg vandens paviršius), žymi ciklo prasidėjimą ir artėjančią jo pabaigą, apibrėžia esminius veikėjų išgyvenimus (transcendentinius potyrius, susidūrimus su mirtimi, esminius, daug lemiančius pasirinkimus). Pabrėžtina, kad mitinės erdvės vaizdinys formuojamas per jos patyrimo plotmę, nusakomą vandens elementui priskiriamų įvaizdžių raiška. Vandens potyrio, pajautos metafora kuriama šio simbolinius modusus perkeliant erdvės objektams: šviesos, garsų sklaidai, aplinkos patyrimo apibūdinimams, kito žmogaus vaizdavimo paradigmai. Mitinis pasaulis A. Landsbergio erdvės aprašymuose atrodo lengvai pasiekiamas, o mitinis pojūtis yra lygiavertė kasdienės realybės dalis, gyvenimo komponentas. Novelėse gyva žmogaus sąmonė per vandens apraiškas suvokia tikrovės daugiapusiškumą, ima jausti nekasdienės patirties perspektyvą, nujaučia artėjančią išgyvenimą. Mitinis patyrimas veikėjams leidžia atpažinti amžinąsias visuotines prasmes, išlaisvina iš kasdienio nerimo gnaužtų, persmelkia erdvės ir laiko patyrimu, jausmu ir vaizduote.

Mitinio laiko tėkmė

A. Landsbergio novelėse itin svarbus vaidmuo tenka ir mitinio laiko raiškai. Laikas šiuose tekstuose yra prasminis elementas, kuriuo kuriama amžinybės, cikliškumo ir nenutrūkstamo tęstinumo dimensija. Jis nėra linijinis, veikiau – simbolinis, talpinantis tiek praeities, tiek dabarties išgyvenimus, atveriantis erdvę egzistencinei refleksijai. Veikėjų santykis su laiku novelėse grindžiamas refleksyviu savęs situavimu istorinių ir egzistencinių patirčių tėkmėje. Laikas čia suvokiamas ne kaip chronologinė įvykių seka, o kaip prasminė struktūra, kurioje individuali patirtis įgauna reikšmę (kolektyvinę, bendruomeninę, individualią). Tokia laiko konceptualizacija pagrindžia minėtą naratyvinėmis vaizdavimo struktūromis grįstą erdvę, kurioje įvykiai įgyja simbolinę vertę, o jų tarpusavio sąsajos išryškina žmogaus buvimo pasaulyje prasmės paieškas.

Pasak M. Eliadė's, „žmogus gyvena dviejų rūšių laike, iš jų svarbesnis šventasis laikas, <...> pasireiškiantis kaip apsučkinis, grįžtamas ir atsikartojantis, savotiškas amžinas mitinis

⁴¹ Landsbergis, *Modernioji lietuvių egzilio proza*, 52.

esamasis laikas⁴². Vandens elementas nužymi ir A. Landsbergio novelių laiko dualumą, įžengimą ir išžengimą iš mitinės plotmės, kuri pavaldi saviems laiko dėsniams. Mitinis laikas skirtas potyriui ir sąmonės transformacijai, o tikrovės laikui priskirtina raiška ir refleksija. Dviejų laiko matmenų skirtis leidžia dar kartą identifikuoti ir pagrindines įvykių prasmines paraleles. Skirtumas tarp švento ir rutininio laiko A. Landsbergio novelėse tas, kad mitinis laikas vaizduojamas gyvas, cikliškas (dažnai – banguojantis, užplūstantis ar besisukantis vandens verpetuose), o jo atėjimas, artėjimas beveik ritualinis, dažnai pavaizduotas ypač kūniškai: „Saulė iš lėto kraujavo, artindamasi prie kalnų viršūnių. Pakalnės pušimis nušnarėjo drebulys <...>. Pilna aidų žemė darėsi vis trapesnė. Atrodė, lyg visur virpėjo paslėpti gongai.“⁴³; „Laiptų turėklai šliejosi šilti ir aprasoję, lyg rankos pirty. <...> Laiptai šėlo ir girgždėjo – sena armonika – susitraukdami, išsikvėpdami, pakrypdami.“⁴⁴, o tikrovės – sustingęs vietoje, stovintis, negyvas, užpildytas negyvų daiktų: „<...> jie grįžo į tą patį kambarį su vaizdu į kalnus <...>, padalintą skara, kuri prieš valandėlę įtariamai šlamėjo. Bet dabar jame degė šviesa. Baigta su pustoniais, pusšėšėliais ir užuominomis. <...>, kaip ant operacijos stalo.“⁴⁵; „Įtempimas atslūgo. Paslapties rūkas išsisklaidė <...>.“⁴⁶; „Žemė pasviro, tartum pakirstas medis, su naktim, vynuogynais ir geležine lova. Jos nuogybė subaltavo kambary kaip šilta kreida.“⁴⁷ Mitinio laiko artėjimą, pradžią novelėse tematizuoja intensyvus stebimos aplinkos, erdvės kūniškumas, sudarantis erdvėje juntamos, patiriamos gyvybės įspūdį. Stebimos erdvės laiko gyvastį A. Landsbergio novelėse žymi laiko tėkmės įvaizdžiai, kuriuos simbolizuoja nenutrūkstamas gyvybės cikliškumas, perkeliamas mite atgimstantiems tikrovės objektams.

Paminėtina, kad tiriamosiose A. Landsbergio novelėse tikrovės laikui skiriama mažiau dėmesio nei transcendentiniam. Erdvės pokytis visada subtilus ir labiau nujaučiamas, neakivaizdus. Sąmonės transformacijos šaltiniu tampa esamo ir tolimo laiko priešprieša. Veikėjo santykis su laiku taip pat niekada nėra vienalytis. Harmoningoje erdvėje išnyksta laiko skirtys, paros laikai susilieja vienumon, ir laikas tampa tik numanomas, nujaučiamas iš aplinkos aprašymų bei tvyrančios atmosferos. Mitiniam laikui šiuose tekstuose būdingas chaosas ir stichiškumas – veikėjai čia tampa nuolatinio vyksmo dalimi ir įsilieja į dinamišką būtį. Šiuose kūrybiniuose pasauliuose išryškėja „pradžios laiko“ sąvoka: „<...> iš visų ciklų, kaip pirmapradis, pavyzdinis, labiausiai sakralinis buvo išskiriamas pasaulio (pradžios – pabaigos) ciklas“⁴⁸, o sakralinio laiko plotmėje visuomet esti ir pradžios–pabaigos laiko akimirka – svarbiausios transcendentinės patirties taškas, atveriantis vartus į įvykių prasminio lauko klodą. Tiriamuosiuose kūriniuose kertinis įvykis, pagrindinis, viską keičiantis ir negrįžtamas veiksmas įvyksta vidurnaktį arba vidury nakties: novelėje „Nakties dugnu“ netyčinės draugo išdavystės vyksmo laikas – kai „buvo pati naktis“⁴⁹, „Antrojoje

⁴² Eliade, *Amžinojo sugrįžimo mitas*, 49.

⁴³ Landsbergis, *Modernioji lietuvių egzilio proza*, 24.

⁴⁴ *Ibid.*, 55.

⁴⁵ *Ibid.*, 37.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*, 61.

⁴⁸ Eliade, *Šventybė ir pasaulietiškas*, 49.

⁴⁹ Landsbergis, *Modernioji lietuvių egzilio proza*, 61.

kalnų grandinėje“ galimybė su mitiniu jūros būtybių pasauliu susidurti atsiveria vidurnaktį: „Linksmi žmogeliai, galvojau aš, šoka vidurnaktį.“⁵⁰ o „Paskutiniojoje dienoje“ tuo pačiu metu ateina pasaulio pabaiga: „<...> lygiai dvyliktą jis pajuto kažką, kas buvo nei trenksmas, nei smūgis, nei didelė glamonė“⁵¹. Remiantis M. Eliade'ės teorija, mitiniuose pasauliuose išskiriamas centro (bambos, ašies) motyvas. Šis elementas traktuojamas kaip įprastai atskirų šventybės ir tikrovės plotmių jungtis. Chaotiškoje erdvėje išskiriamas taškas tampa jos centru ir gali būti laikomas dangiškosios tvarkos simboliu.⁵² Tad vidurnaktis (turint omenyje, kad jis žymi būtent centrinę naktinio laiko trukmės tašką) žymi šiapusės egzistencijos ir anapusybės sankirtą, įkūnija mitologinės plotmės laiko ašį. Žinoma, centrą gali simbolizuoti ne tik konkretus laikas. Pavyzdžiui, novelėje „Paskutinioji diena“ „Mėlynojo povo“ kavinė, kurioje išpranašaujama modernaus pasaulio dienų pabaiga, stovi pačiame miesto centre ir įkūnija tas pačias amžinybės ir chaoso, dangiškosios tvarkos reikšmes kaip ir vidurnaktis.

Laikas šiose novelėse atlieka mitinės patirties ir kasdienės tikrovės skirties funkciją. Jis įgyvendina ir mitologizuoja svarbiausius novelių vyksmo momentus, išskiria kertines patirtis, atspindi anapusinę būtį. Vidurnaktį nutinkantis įvykis taip pat žymi negrįžtamo pokyčio tašką, viską keičiančią jėgų dinamiką, pasikeičiantį novelės prasminį klotį. Dvyliktą valandą A. Landsbergio novelės veikėjai peržengia tam tikrą egzistencinę ribą ir patiria moralinę transformaciją: atgimsta, susiduria su mirtimi, patiria gyvenimą keičiančias akimirkas. Mitinis laikas vaizduojamas per jo patyrimo prizmę, kurią žymi erdvės gyvybingumas, nubundanti aplinka ir vandens elementas, leidžiantis autoriui konstitutiškai svarbiausius veikėjo transcendentinio išgyvenimo modusus.

Apibendrinant straipsnio išvalgas pabrėžtina, kad, rašant šias tris noveles, A. Landsbergiui ypač rūpėjo egzistenciniai klausimai: išdavystės (Dievas išduoda žmogų, žmogus išduoda žmogų), būties prasmės, mirtino žmonijos ydingumo ir pasaulio pabaigos. Tiriamosiose A. Landsbergio novelėse vaizduojamas į kasdienybės akimirką įsiterpiantis anapusinės būties patyrimas, peraugantis į visos žmonijos pojūčių ir išgyvenimų konceptą, amžinųjų vertybių atsikartojimą laike. Novelėse pasireiškiančiam mitiniam A. Landsbergio novelių pasaulėvaizdžiui visų pirma priklauso erdvės ir laiko sferos. Pasaulėvaizdis čia perteikiamas vandens elemento motyvu, o laikas skyla į dvi – tikrovės ir anapusybės – perspektyvas, dažnai atspindimas dabarties ir praeities laiko. Praeitis autoriaus tekstuose figūruoja kaip mitiškoji plotmė, o kertinį, svarbiausią, negrįžtamo pokyčio momentą įkūnija vidurnakčio laikas. Mitinis erdvėvaizdis tiriamosiose novelėse glaudžiai siejasi su intuityviu pojūčiu, aplinkinio pasaulio išgyvenimu, šventybės, mitiškumo pajauta ir yra perteikiamas vandens motyvo raiška, nukeliančia į kosmologinę visa ko susikūrimo pradžią.

Mitologinis erdvėvaizdis minėtose novelėse figūruoja kaip įprastos būties pratęsimas, prasmės kūrimo elementas. Pagrindinius veikėjus vienija poreikis išsilaisvinti iš tikrovės gniaužtų ir pažvelgti už kasdienybės ribų. Keliami filosofiniai klausimai, tačiau atsakymo paieškos netampa svarbiausiu herojų tikslu, tvyro neišsprendžiamos vidinės gėlos

⁵⁰ *Ibid.*, 28.

⁵¹ *Ibid.*, 58.

⁵² Eliade, *Šventybė ir pasaulietiškasumas*, 21.

nuojauta. Šios novelės figūruoja kaip autoriaus žvilgsnis į žmoniją ir žmogiškąją sąmonę, tikrovę, kurios neužtenka siekiant suvokti XX a. žmogaus siaubą ir nerimą. A. Landsbergio herojai negeba įsivietinti, nepriklauso vietoms, kuriose veikiama, su jomis juos sieja tik erdvės potyris, persmelkiantis visą žmogiškąją egzistenciją. Tiriamosios novelės A. Landsbergio kūrybos visumoje žymi perėjimo, neužtikrintumo ir ieškojimo laikotarpį, siekį rasti stabilumo amžinosiose konstrukcijose, laiko tėkmėje, būties nelaikiškume. Manytina, kad, formuodamas savo mitinį erdvėvaizdį, jis remiasi pagrindiniais mitologiniais dėmenimis ir taip ieško būdų įamžinti žmogiškąją neramumą laikotarpio patirtį, kuri neišreiškiamą paprastais ir kasdieniškais pasaulio aprašymais.

Išvados

Ankstyvosios A. Landsbergio novelistikos sandaroje mitinis laikas ir erdvė funkcionuoja kaip semantiškai ir struktūriškai reikšmingi naratyviniai elementai. Šios dvi dimensijos ne tik apibrėžia kūrybinio pasaulio ribas, bet ir įgalina egzistencinių reikšmių artikuliaciją: erdvė tampa simboliniu psichologinių būsenų kismo modusu, o laikas atliepia kuriamojo pasaulio ciklišumą ir retrospektyvumą. Vandens motyvui, pasikartojančiam visoje trijose novelėse, būdingas metafizinis krūvis, leidžiantis atsekti naratyve slypintį ontologinį nuolatinio tapsmo principą. Tokia raiška suponuoja ne vien subjektyvią mito patirtį, bet ir platesnį mitopoetinį modelį, kuriame žmogaus egzistencija įrašoma į archajišką, amžinai atsinaujinantį kosmologinį pasakojimą. Analizuotos novelės atskleidžia autoriaus tendenciją formuoti sakralizuotą kūrinio plotmę, kurioje laikas ir erdvė tampa transcendentinių suvokčių ir patirčių projekcija. Manytina, kad A. Landsbergis sąmoningai konstruoja tokį novelės pasaulį, kuriame mitinis mąstymas tampa neatskiriamas nuo moderniosios sąmonės refleksijų. Laikas ir erdvė čia įgyja ne tik prasminį, bet ir epistemologinį statusą: jie leidžia ne tiek atsakyti į klausimus apie žmogaus vietą pasaulyje, kiek formuluoti juos iš naujo, atveriant gilesnius sąmonės, atminties ir būties sluoksnius.

Literatūra

- Ališauskas, Vytautas et al., *Religijotyros žodynas*. Vilnius: Mintis, 1991.
- Beresnevičius, Gintaras, „Mircea Eliade: gyvenimas ir kūryba“, in Eliade, Mircea, *Amžinojo sugrįžimo mitas: archetipai ir kartotė*. Vilnius: Mintis, 1996, vii–xx.
- Eliade, Mircea, *Amžinojo sugrįžimo mitas: archetipai ir kartotė*. Vilnius: Mintis, 1996.
- Eliade, Mircea, „Methodological Remarks on the Study of Religious Symbolism“, in *The History of Religions: Essays in Methodology*, eds. Mircea Eliade and Joseph M. Kitagawa. Chicago: University of Chicago Press, 1959, 86–108.
- Eliade, Mircea, *Šventybė ir pasaulietiškasumas*. Vilnius: Mintis, 1997.
- Frye, Northrop, *The Great Code. The Bible and Literature*. Markham, Ont.: Penguin Books, 1990.

- Greimas, Algirdas Julius, „Apie atsitikimus vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose: Georges'o Dumézilio teksto analizė“, iš prancūzų kalbos vertė Saulius Žukas ir Marius Daškus, in *Mitologija šiandien: antologija*, sud. Algirdas Julius Greimas ir Teresa Mary Keane. Vilnius: Baltos lankos, 1996, 11–49.
- Mažeikis, Gintautas, *Propaganda ir simbolinis mąstymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010.
- Šiukščius, Vygantas, *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.
- Tucker, Shawn, *The Virtues and Vices in the Arts: A Sourcebook*. Salem: Cascade Books, 2015.
- Wilder, Amos Niven, *Theopoetic. Theology and the Religious Imagination*. Philadelphia: Fortress Press, 1976.

Šaltinis

- Landsbergis, Algirdas, *Modernioji lietuvių egzilio proza: A. Landsbergis, J. Mekas, A. Mekas, L. Lėtas*, sud. Dalia Kuizininė. Vilnius: Versus aureus, 2006.

Domantė VAIŠVYLAITĖ

Vilnius University, Lithuania

ALGIRDAS LANDSBERGIS'S EARLY SHORT STORIES: THE HARMONY OF MYTHICAL TIME AND SPACE

Summary. The article analyses three early prose texts by Algirdas Landsbergis – *Antroji kalnų grandinė* (*The Second Mountain Chain*) (1947), *Paskutinioji diena* (*The Last Day*) (1948) and *Nakties dugnu* (*At the Bottom of the Night*) (1949) – using a mythopoetic method. Mircea Eliade's theory is used to reveal how the mythical images of time and space help the author to structure the world-view of the works and to convey the existential experiences of the characters. The aim is to analyze the author's individual mythopoetic principles of world formation – time and space – which articulate the existential tension between the limits of reality and the possibilities of myth, and form a poetic vision of reality that combines retrospection, transcendental tension, and metaphysical experience of the environment.

Keywords: Algirdas Landsbergis, novelist, mythopoetics, myth, time, space.